

MODERNLEŞME SÜRECİNDE KADIN: OSMANLI DÖNEMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi
KAÜ İİBF Dergisi
Cilt 6, Sayı 9, 2015
ISSN : 1309 - 4289

Makale Sunum Tarihi : 03.03.2015

Yayına Kabul Tarihi : 27.03.2015

Atıl Cem ÇİÇEK

Kafkas Üniversitesi,
İİBF, SBKY Bölümü
atilcemcicek@yahoo.com

Selçuk AYDIN

Yrd. Doç. Dr.,
Kafkas Üniversitesi,
İİBF, SBKY Bölümü
selcukoltu@hotmail.com

Bülent YAĞCI

Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu
Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek
Lisans Öğrencisi
bulen--yagci@hotmail.com.

ÖZ Kadın üzerinden gerçekleşen tartışmalar hayatın her döneminde güncelliğini koruyan bir karakterdedir. Bu bağlamda toplumsal yapılarda meydana gelen değişiklikler de doğrudan ve dolaylı bir şekilde kadının toplum içerisindeki konumunu etkilemektedir. Orta Çağ'ın sonlarına doğru Batıda ortaya çıkan değişim ve dönüşüm süreci kadının toplum içerisindeki rolünün değişmesinin mihenk taşı olarak oluşturmaktadır. Batıda yaşanan bu çok yönlü değişim ve dönüşüm süreci, doğal olarak onunla aynı zaman dilimini paylaşan diğer toplumları da etkileyen bir özelliğe sahiptir. Bu çalışmanın amacı modernleşme süreciyle birlikte batıda gerçekleşen dönüşümün kadın üzerinden tarihsel sürecini gözden geçirerek, Osmanlı Devleti dönemindeki, özellikle fikirsal tartışmaları çözümlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Kadın, Osmanlı Devleti

Jel Kodu: J16, Z00

Makaleyi çevrimiçi görüntülemek için QR
Kodu okutunuz.

Atıfda bulunmak için... | ÇİÇEK, A. C., AYDIN, S., YAĞCI, B. (2015). "Modernleşme Sürecinde Kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme". KAÜ İİBF Dergisi, 6(9), 269-284.

A RESEARCH ON DETERMINATION WOMEN IN THE MODERNIZATION PROCESS: A REVIEW OVER OTTOMAN PERIOD

Kafkas University Economics and
Administrative Sciences Faculty
The Journal of KAU IIBF
Vol. 6, Issue 9, 2015
ISSN : 1309 - 4289

Article Submission Date : 03.03.2015

Accepted Date : 27.03.2015

Atıl Cem ÇİÇEK

Assist. Prof. Dr.,

Kafkas University,

atilcemcicek@yahoo.com

Selçuk AYDIN

Assist. Prof. Dr.,

Kafkas University,

selcukoltu@hotmail.com

Bülent YAĞCI

Student,

Kafkas University,

bulen--yagci@hotmail.com.

A BSTRACT | Discussions come true over women is in a character which keeps up to date at every period of life. In this context, changes that occurring in the social structures also affect the position of women in society directly and indirectly. Change and transformation process which occur in the West towards the end of the Middle Age, generate the touchstone of the change of the role of women in society. Well-rounded change and transformation process that experienced in West, naturally has a property that also affect other societies which share the same time period therewith. Purpose of this study is analyse the intellectual discussions which occurred over women at the last period of Ottoman by review the historical process of transformation over women which occurred at West with process of modernization.

Keywords: *Modernization, Women, Ottoman Empire.*

Jel Code: *J16, Z00*

Scan QR Code to see this article online

1. GİRİŞ

Dünya nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan kadınlar, tarih sahnesinde genel olarak arka planda yer aldıkları gibi, tarihin arkaik yapısını oluşturmuş ve çoğu zaman tarihin konusu bile olamamışlardır. En iyi ihtimalle orta çağda binlerce kadın “cadı” suçlamasıyla öldürüldükleri ve tarihin gidişatını değiştirecek büyük olaylara yol açtıkları anlarda tarihin konusu sayılmışlardır.

Kadınlar 20 ve 21. yüzyılın önemli tarihi aktörleri olarak zamanla mevcut durumlarını sorgulamaya başlamışlardır. Michel Foucault tarihi “iktidar ilişkileri çerçevesinde yaşanan olaylar ve anlatılar” olarak değerlendirmiştir. Böyle bir durumda insanlar tarih nezdinde istatistiki bilgilerden ibaret iken, istatistiklerde bile çoğu zaman kendilerine yer bulamayan kadınlar modernleşme süreci ile birlikte kendilerini konumlandırmış ve tarih sahnesinde kendilerine yer bulmuşlardır.

2. GENEL HATLARIYLA MODERNLEŞME

2.1. Modernleşme Nedir?

Türkiye’de modernleşme hareketleri ve bu bağlamda “Kadın” konusunu ele almadan önce, modernleşmenin ne olduğuna bakılmasının sürecin sağlıklı okunması açısından önem arz ettiği düşünülmektedir.

Modernleşme kavramı geçtiğimiz yüzyılda sosyal bilimlerin sıklıkla üzerinde durduğu kavramlardan birisi olmuştur. Bunun birçok sebebi olmakla beraber, belki de en önemli sebebi modernleşme eğilimlerinin II. Dünya Savaşı’ndan sonra Batı dışı toplum ve ülkelere doğru yaygınlaşmaya başlamasıdır. Farklı modernleşme modellerinin ortaya çıkması ve bu bağlamda dünyanın kutuplaşması, bu kavram üzerinde yoğun siyasi ve akademik çalışmaların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Modernleşme süreci Batı Avrupa toplumlarında ortaya çıkmış ve modernleşme bu toplumlarda yaygınlaşmıştır. Bunun yanı sıra bu süreç 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yoğun bir şekilde batı dışı toplumlara da yayılmış ve bu yüzden modernleşmenin sosyal bilimlerin ilgi alanına girmesi bu doğrultuda yoğunlaşmıştır.

2.2. Kavramsal Çerçeve:

Modernizm, modernleşme, modernleşme süreci, modernite vb. terimler aynı kelime kökünden türediği halde birbirinden farklı olan ama çoğu zaman yanlışlıkla aynı anlamlara gelecek şekilde kullanılan “modern” sözcüğünden türetilmiştir. Modern kelimesi M.Ö. 5. yüzyılda Latince’de “tam şimdi, bugüne ait, çağa uygun” anlamına gelen “modo” kavramından türetilmiştir. Kavram başlangıçta Hıristiyanlığı benimseyen toplumların eski pagan kültüründen tamamen koptuğunu ve yeni bir kültürün doğduğunu anlatmak için kullanılmıştır (Beriş, 2008: 484).

Modern kelimesinin tarihçesi M.Ö. 5. yüzyıla kadar gitmektedir. Ancak modernleşme kavramının kökenini oluşturması bağlamında modern terimi, sosyolojik anlamda, özellikle 15.

yüzyıldan itibaren Batı Avrupada ortaya çıkan değişimlerin genel adı olarak kullanılmıştır. Yani modernleşme, sözü edilen yüzyılda toplumsal, siyasal, ekonomik, dinsel, geleneksel ve bilimsel alanda ortaya çıkmaya başlayan değişimlerin genel adı olarak kullanılmıştır (Amin, 2006: 9; Beriş, 2008: 484).

Modernite ise modernleşme sürecine daha dışarıdan bakabilen ve hatta ona karşı eleştirel bir tavır alışı da içeren bir kavramdır. Modernite terimi Avrupada belirli bir tarihi dönemde yaşanan büyük ve köklü değişimlere tekabül eder. Başka bir deyişle modernite 17. yüzyılla beraber Avrupada toplumsal, siyasal ve kültürel alanda görülen değişiklikleri, yeni toplumsal hayat ve örgütlenme biçimlerini ifade eder. Dolayısıyla modernite, geleneksel topluma ve geleneksel toplumun kurumlarına karşı toptan bir meydan okumayı içerir. Modernite kutsal temelli bir toplum temeline karşın, akıl temelli bir toplum tasarımını ifade etmek için kullanılmaktadır (Tuna ve diğerleri, 2011: 4).

2.3. Modernleşme Süreci:

Modernleşmeye sosyolojik olarak bakıldığında; Alman sosyolog Ferdinand Tönnies'in *gemienschaft – gessellschaft*, Emile Durkheim'in mekanik dayanışma – organik dayanışma, olarak adlandırdığı ya da sosyoloji literatürüne *community – society* olarak geçen modernleşme kavramı, Türkçede ise cemaat 'ten cemiyet'e, "geleneksel toplum"dan "modern toplum"a geçiş şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu anlamda modernleşme geleneksel toplumdaki modern topluma doğru toplumsal, siyasal, ekonomik, dinsel ve bilimsel/düşünsel anlamda genel bir evrensel değişimi ifade eder.

Modernite teriminin bir adım ilerisinde ise "modernleşme projesi" kavramı yer alır. Modernleşme projesinin kesin bir tanımı olmamakla beraber bu kavrama ilişkin birbirine zıt iki görüş mevcuttur. Görüşlerden ilki modernleşme projesinin aslında, Batılı ülkeler tarafından, Batı dışı ülkeleri ve toplumları bağımlılaştırmak ve hatta sömürmek için, çoğu zaman zora dayalı olarak uyguladıkları neo kolonyalizmin bir parçası olduğudur. Üçüncü dünya ülkelerinin yeterli ve sürdürülebilir kalkınma düzeylerine ulaşamamalarının nedenlerini ortaya koymayı hedefleyen "bağımlılık teorisi" düşünürlerinden Andre Gunder Frank modernleşme projesinin asıl amacının merkez ülkelerin çevre ülkeleri sömürmek olduğunu, "az gelişmişliğin gelişmesi" kavramıyla açıklar. Aynı ekole mensup Paul A. Baran'ın "tekelci kapitalizm" kavramı ile Immanuel Wallerstein'in Dünya Sistemi Teorisi ve "merkez, çevre, yarı çevre" kavramları da benzer şekilde projenin bir modern sömürgecilik projesi olduğu yönündedir (Tuna ve diğerleri, 2011: 95-97).

Buna karşıt olan "modernleşme projesi" görüşü ise Batı medeniyetinin merkez medeniyet olduğu üzerine bina edilmiştir. Bu görüş çevre medeniyetlerin tarih sahnesinden yok olmalarını ve varlıklarını devam ettirebilmeleri için yegâne koşulun modernleşme sürecine adapte olmaları ve modernleşmek için de Batı medeniyetini örnek almaları gerektiği yönündedir. Samuel Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" tezi ile ortaya koyduğu SSCB'nin yıkılması

ile ABD'nin temsil ettiği medeniyetin ve demokrasinin tüm dünyaya yayılacağı beklentisi ve diğer alt medeniyetlerin de ya merkez medeniyete uyum sağlayacağı ya da çatışarak yok olacağı iddiasıdır. Buna ilaveten Francis Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" tezi ile liberal dünya görüşü ve piyasa ekonomisinin modern dünya içerisinde zafer kazandığını, bunun sonucu olarak da farklı görüşler arasındaki çatışmaların sona erdiğini ve sanayi toplumları arasında benzeşme ve homojenleşmenin sağlandığını iddia etmesi modernleşme projesinin ABD ve Batı merkezli olduğunun bir göstergesidir. Bu kapsamda modernleşmenin dünyanın yararına olduğu şeklindeki modernleşme projesinin iddiası da modernleşme kavramına pozitif anlam yükleyen karşıt görüşü oluşturmaktadır (Göle, 2002: 56).

Modernleşmenin Batı merkezli olması ya da modernleşme sürecinin Batı'dan başlaması bazı düşünürlerin iddia ettiği gibi icat edilmiş, inşa edilmiş ya da Edward Said'in dediği gibi "oryantalist" bir zihniyetin ürünü gibi olsa da modernleşmenin belli başlı parametrelerinin Batı'da başlaması ya da Batı'da başlayan bu parametrelerin modernleşme sürecini açıklama kriterleri olarak kabul edilmesi, hangi taraftan bakılırsa bakılsın, modernleşme için Batıdaki gelişmeleri açıklamamızı elzem kılıyor. Zira modernleşmenin belli başlı parametreleri arasında gösterilen demokrasi, insan hakları, özgürlük, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş, şehirlileşme, pozitivism, reform, Rönesans vb. aydınlanma dönemi kavramlarının Batı merkezli olduğu yadsınamaz bir olgudur. Çok doğru bir kullanım olmasa da modernleşme kelimesinin bazen Batıcılık ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılmasının sebebi de budur.

Batı Avrupa'da modernleşme aşamaları anlatılırken çoğu kaynak benzer bir yaklaşımla süreci üç farklı dönem olarak ele alır. 1450 öncesi için modern öncesi dönem denilirken, 1450 ile 1950 arası dönem de modern dönem olarak adlandırılıp, kendi içerisinde 1450 – 1750 arası ve 1750 – 1950 arası olarak ikiye ayrılır. 1950 sonrası ise post modern döneme tekabül eder.

1450'li yılların modernleşme sürecinin başlangıcı, bir kırılma noktası ya da bir moment olarak kabul edilmesinin en önemli nedeni tarihsel olarak Orta Çağ'ın bitip Yeni Çağ'ın başlamasıdır. Bazı tarihçiler İstanbul'un Fethi'ni (1453) bazıları ise coğrafi keşiflerin başlangıcını çağın değişim sebebi olarak görürler. Ancak hangisi kabul edilirse edilsin çağ değişimi ile yaşanan en önemli gelişme feodalizmin önce çözülme daha sonra da tasfiye sürecine girmesi ile başlayan modernleşme sürecidir. Çünkü feodalizmin tasfiyesi ile modernizm ve kapitalizmin ortaya çıkışı arasında genel olarak kabul edilen ilişki "feodalizmin tasfiye edilebildiği ölçüde modernizm ve kapitalizmin ilerleyebileceği" şeklindedir (Tuna ve diğerleri, 2011: 9-15).

Bilindiği gibi klasik feodalizm çok basit bir şekilde üretim araçlarını elinde tutan ve artı değere el koyan kişilerin ya da feodal beylerin bu araçlar sayesinde güç ve iktidarı da elinde bulundurmasıyla devam eden bir üretim tarzıdır. Artı değere el konulması önemli ölçüde merkezi krallıklar tarafından gerçekleştirilirken, süreç içerisinde merkezi krallıklar ile yerel aristokrasi/derebeyleri arasında ortaya çıkan, artı değere hangi ölçüde kim tarafından el konulacağına ilişkin çatışmalar feodal düzeni sarsmaya başlamıştır. Bu süreç ise klasik feodalizmin çözülmeye

başlamasına sebep olmuştur. Modernite sözcüğünün de anlamına uygun olarak eskiye karşı çıkış, eskiyi reddediş anlamında başlayan bu feodal düzene karşı başkaldırı, modern sürecin de başlangıcı sayılmaktadır.

1450 – 1750 arası modernleşme dönemine bakıldığında tartışılması gereken asıl konu feodalizmin çözülme sürecinin hızlanması, hatta tasfiye sürecine girmesi ve bu sürece etki eden faktörlerin ne olduğu konularıdır. Coğrafi keşifler, barut, pusula ve matbaanın icadı gibi teknolojik gelişmeler feodalizmin çözülmesini hızlandırarak tasfiye sürecini başlatmıştır.

Modernitenin arka planını oluşturan etmenlerden önemlileri Rönesans ve Reform Çağı'dır. Rönesans için kesin bir tarih belirtilmezken genelde, Rönesans denince 15. ve 16. yüzyıllarda İtalya'da yaşanan entelektüel ve kültürel gelişmeler kastedilir (Beriş, 2008: 458). Rönesans, dini ve mistik bilgi karşısında insan aklının baskın geldiği ve artık dünyanın akıl ve bilim yoluyla açıklanabildiği dönemi ifade eder. Rönesans'ın modernleşmeye etkisi bağlamındaki asıl önemi ise insanın kendisini bağlayan mistik ve dogmatik bağ ve sınırlılıklardan kurtulup geçmişe dönük bir kopuşu meydana getirmesidir.

Rönesans ile paralel bir şekilde hayat bulan reform hareketleri de Katolikliğin dini tekelleştirmesine karşı bir meydan okuma şeklinde ortaya çıkmış ve öncülüğünü Martin Luther'in yaptığı, Protestanlığın ortaya çıkmasına sebep olmuş, bir eskiye başkaldırı ya da modernleşme hareketidir. Keza Protestanlığın ortaya çıkış sebeplerinden biri de İncil'in yerel dillere çevrilme talebidir.

Rönesans ve reform hareketleri ile Ortaçağ toplumunun dini söylemleri ve feodal ekonomi tarzı ile elde ettikleri egemenlik ilişkileri, yerini bireyi merkeze alan ve sekülerleşmeye (dünyevileşme) başlamış yeni söylemlere bırakmıştır. Evreni açıklamak için kullanılan hiyerarşik ve organik anlayış yerini matematiksel ve mekanik etkenlerin başrol oynadığı yeni yaklaşımlara bırakmaya başlanmıştır.

Modernleşme sürecine ivme kazandıran bir diğer önemli gelişme de İngiliz Devrimi ile başlayıp Fransız Devrimi ile biten aydınlanma düşüncesidir. Aydınlanmaya yön veren süreç bilimsel devrimlerin düşün dünyasına kazandırdığı alt yapıdır. Fizik biliminde yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin ardından üretilen yeni bilim paradigması, doğayı matematik ile kavrama yolunu açmıştır. Yine entelektüel alanda Kepler ve Galileo'dan gelen yeni deneyler Aydınlanmada bağımsız felsefi açıklamaların öne çıkmasına yol açmıştır. Felsefi düşünürlerin en önemlilerinden Descartes'ın hamlesiyle Tanrı takdirine bırakılmış doğa, insan tarafından bilinebilir ve anlaşılabilir bir araştırma nesnesine dönüştürülmüştür (Tuna ve diğerleri, 2011: 50-54).

Aslında tek bir aydınlanmadan ziyade, birden çok aydınlanmadan söz edilebilir. Örneğin David Hume, Adam Smith, Adam Ferguson (Beriş, 2008: 50-54) gibi düşünürlerin öncülüğünü yaptığı İskoç aydınlanması daha liberal birey yetiştirmeye yönelik düşünceden ötürü "eşitlik,

özgürlük, birey” kavramlarını kullanırken, söz konusu kavramlar, Montesquieu, Voltaire, J. J. Rousseau gibi düşünürlerin öncülüğünü yaptığı Fransız aydınlanmasına “eşitlik, özgürlük, kardeşlik” şeklinde tevarüs edip liberal birey yerini kardeşlik argümanı ile topluma bırakmıştır. Immanuel Kant’ın öncülüğünü yaptığı Alman aydınlanmasını da diğerlerinden ayrı kılan farklılıklar söz konusudur. Fakat bütün bu Aydınlanma hareketlerinin temel noktasını, “akıl merkez” alınması oluşturmaktadır (Kahraman, 2010: 61-62).

Modernleşme sürecinin iki evrede incelenmesi ve 1750 sonrası döneme ikinci evre denmesinin sebebi bu dönemde ortaya çıkan bilimsel teknolojik ürünler ve bu sayede gerçekleşen Sanayi Devrimi’dir. Yani birinci dönem için modern bir toplumun önündeki engellerin kalkmaya başladığı dönem denirken, ikinci dönem için modern toplum yaratmanın önündeki engellerin kalktığı dönem denmektedir. Marksist bir jargonla açıklayacak olursak, modern toplum; geleneksel toplumun antitezidir. Zira Marx’a göre geleneksel toplum tasfiye edilebildiği ölçüde modern toplum ve modern kurumlar kurulabilir. Tabi Marx, modern topluma olumlu bir anlam yüklemeyip sürecin kaçınılmaz sonucu olarak kapitalizmin gelişeceğini iddia eder. Yani Marx’a göre modernleşme ve kapitalizm birbirinden ayrılmaz ikiz kardeş gibidir.

Sanayi Devrimi aynı zamanda kapitalist üretim tarzının başlangıcı kabul edilen fabrikasyon üretimin de çıkış noktasıdır. Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan teknolojik gelişmeler ile endüstriyel ürünler “kısa sürede, çok sayıda ve düşük maliyetle” üretilmeye başlanmıştır. Maliyeti düşük malların çok sayıda üretimi, ürünlere olan talebi arttırmış ve ürünlerin herkesçe kullanılmasını sağlamıştır. Üretim tüketim sarmalının genişlemesi malların kolay ve ucuz bulunduğu fabrika şehirlerine doğru bir göç hareketi başlatmış, bu da kapitalizm açısından anlamlı olan kentleşmeyi beraberinde getirmiştir.

Yeni ortaya çıkan endüstri kentleri, aslında yeni ortaya çıkmakta olan toplumun da somut bir habercisidir. Bu durum modern anlamda bir toplumun ortaya çıkmasının başlangıcı da kabul edilebilir. Çünkü modernleşmenin en önemli parametrelerinden biri de kentli nüfusun kırsal nüfusa göre daha yoğun olmasıdır. Endüstrileşme ve kentleşme ile ortaya çıkan göç durumu daha sonra sınıflaşmaya ve toplumsal örgütlenmeye yol açacak, işçi sınıfının doğmasına ve akabinde bu sınıfın burjuvazi ile çatışmasına sebep olacaktır. Burjuvazinin işçi sınıfıyla çatışma yerine uzlaşma yoluna gitmesi de sivil topluma ve sendikalaşmaya, dolayısıyla da modernleşme sürecinin ivme kazanmasına zemin hazırlayacaktır.

İngiltere, Almanya, Fransa gibi feodal ülkelerde, feodalist üretim tarzı sonucu ortaya çıkan burjuva, merkezi krallıklara karşı çıktığı için bu ülkelerde çatışmalar sonucu çıkan anlaşma ve hakların bazı zümreler arasında bölüşülmesi modernleşmeyi kolaylaştırmıştır. Osmanlı’nın adem-i merkeziyetçi yapısından dolayı yerel bir burjuvazinin, dolayısıyla da merkeze kafa tutacak bir ekonomi sınıfının olmayışı, Osmanlı modernleşmesini eksik kılmış ve modernleşmenin bürokrasi eliyle yapılmasına sebep olmuştur.

3. OSMANLI MODERNLEŞMESİ VE KADIN

Osmanlı'nın modernleşmesini elzem kılan en önemli eksiklik askeri ve teknolojik yetersizlikler olmuştur. Burada modernleşmeden kasıt Batı'yı örnek almaktır. Şimdiye kadar daha iyisini yapmak, kendisini güçlendirmek için Batı'daki gelişmeleri takip eden Osmanlı, II. Mahmut ile birlikte "devleti nasıl kurtarırız?" endişesiyle askeri ve teknolojik alanda ıslahatlara gerek duymuştur. Askeri eksiklikler ve ıslahat çalışmaları ordu ile modernizasyon arasındaki girift ilişkiyi gösterir. Bu yüzden Belge (2012: 541), bu coğrafyadaki modernizasyon tarihinin, aslında söylendiği gibi Tanzimat ile değil, Vaka-i Hayriye ile başladığını iddia eder.

Bazı tarihçiler Sened-i İttifak'ı (1808) bir diğerleri ise Tanzimat Fermanı'nı (1839) Türk demokratikleşme tarihinin başlangıcı kabul etmişlerdir. Sened-i İttifak'ın yalnızca ayanları muhatap alması, Tanzimat Fermanı'nın ise Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yaşanan bütün halkları ilgilendirmesi, özellikle de Osmanlı topraklarında yaşayan "zımni unsurların" yeni haklar elde etmesi ve herkes için "can ve mal güvenliğinin" ilk kez sağlanması dolayısıyla Tanzimat dönemi Türk demokratikleşmesi çabalarının başlangıcı olarak genel kabul görmektedir. Akabinde 1856 yılında kabul edilen Islahat Fermanı, 1876'da yaşanan Birinci Meşrutiyet ve ardılı sayılan 1908 İkinci Meşrutiyet olayları demokratikleşme ve dolayısıyla modernleşme süreçleri şeklinde devam eden olaylardır.

Aralarında ciddi farklılıkları olmakla beraber zikredilen tüm bu tarihlerin ve olayların ortak noktası, Osmanlı'nın toplumsal ve siyasal yapısını dönüştürmeyi, kurumları revize etmeyi ve ilerlemeyi hedefleyen olaylar olmalarıdır. Yine tüm bu olayları mecburi kılan iç ve dış faktörler olmakla beraber hepsinin de etkilendiği asıl olay 1789 Fransız Devrimi ile başlayan ve tüm dünyayı etkileyen milliyetçilik dalgasının Osmanlı'yı da etkilemesidir. Milliyetçilik ile ivme kazanan modernleşme sürecinin Osmanlı'yı etkilemesi, Osmanlı'nın dönüştürülmesini, "modern çağa" ayak uydurmak amacıyla, zorunlu hale getirmiştir.

1839 ile başlayan ilerleme ve dönüştürme önce orduda ve dolayısıyla devlet kurumlarında başlamış, akabinde yapılan değişimler halka sirayet etmiştir. Çünkü amacı ne olursa olsun, hangi amaca hizmet ederse etsin yapılan değişikliklerin asıl ve nihai muhatabı toplumlardır. Bu noktada genel olarak toplumun en küçük yapı taşı kabul edilen aile ile karşılaşmaktadır. Bir toplumun dönüştürülmesi için işe önce aileden başlamak, dönüştürülme amacı ne olursa olsun, hangi ideolojiye hizmet edilirse edilsin, genel kabul gören bir durumdur.

Louis Althusser (2008: 126-150), modern dünyada devletlerin iki temel dayanağını "devletin baskıcı aygıtları" ve "ideolojik aygıtları" olarak sınıflandırmıştır. Askeri, polisi ve bütünüyle yargı, ceza vb. işlevlerini ilk kümeye toplarken, ikincide de öncelikle akla gelecek öğretim aygıtı ve medyadan başka aileyi de ideolojik aygıt içerisinde saymaktadır.

Aile belki bir devlet aygıtı değildir ama bir ideolojinin üretilmesi, bireylere benimsetilmesi ve yaşatılması için etkili bir kurum olarak toplumda etkin birçok özelliğe sahiptir. Böyle bir

değiştirme ve dönüştürme işlevine sahip olan ailenin en etkili bireylerinin başında ise “kadın” gelmektedir. Bu yüzden bir kadını dönüştürmenin, kadının da çocuğu, yani “nesil”i dönüştüreceği göz önünde bulundurulduğunda, bir toplumu dönüştürmenin en ideal yollarından biri olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

3.1. Feminizm Dalgası:

Türk modernleşmesinde kadın hareketlerini değerlendirebilmek için dünyada yaşanan ve daha sonra Feminizm adıyla bilimsel çerçevesi oluşturulan hareketlere bakmak ve sonrasında Türkiye’ye ilişkin bir şeyler söylemek gerekmektedir.

Kadın hareketi, çıkış noktası açısından bir özgürlük ve eşitlik hareketidir. Hareket toplumun özgürleşmeye, bireyselleşmeye başladığı, geleneksel yaşam biçiminden koptuğu, siyasal ekonomik dönüşümlerin yaşandığı 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl boyunca ideolojisini belirlemiş ve daha sonra “feminizm” kavramıyla kendini ifade etmiştir (Çakır, 1996: 3).

Feminizm siyasi bir terim olarak bir 20. yüzyıl buluşudur. 1900’lü yılların ortalarından itibaren de günlük dilin bir parçası olmuştur. Bu kavram, kadınların üzerindeki erkek egemenliğine bir tepki olarak kademeli bir şekilde vücut bulmuştur (Baradat, 2012: 363).

Modern anlamda ise feminizm kadın hareketiyle ve kadının sosyal rolünü geliştirme çabalarıyla ilişkilendirilir. Kadınların böyle bir çabaya girişmelerine sebep olan iki temel inanç vardır. Bunlar; kadınlar cinsiyetleri nedeniyle dezavantajlı durumda oldukları ve bu dezavantajlı durumlar ortadan kaldırılabirliği üzerinedir. Fransız İhtilali ile başlayan kadın hareketleri ancak 19. yüzyılın ortalarında bir ilgi odağı haline dönüşmüştür. ABD’de 1840’larda, İngiltere’de 1850’lerde ilk örgütlü kadın hareketleri gelişmiş ve kadınlar, bazı yürüyüşlerle kamusal alanda seslerini duyurmaya başlamışlardır. “İlk dalga” feminizm olarak adlandırılan bu olaylar 1893’te Yeni Zelanda’da yürürlüğe giren kadınlara seçme hakkının verilmesiyle sona ermiştir. ABD’de 1920’de, İngiltere’de 1918’de kadınlara seçme hakkının verilmesiyle kadın hareketleri ilginç bir şekilde sonlanmışır (Heywood, 2007: 291). Çünkü seçme ve seçilme hakkıyla erkeklerle eşit haklara sahip olmayı hedefleyen kadınlar, elde ettikleri bu haklarla erkeklerle eşit oldukları kanılarına varmışlardır. Ancak durumun bu kadar basit olmadığı “ikinci dalga” feministler tarafından 1960’larda anlaşılmıştır.

İkinci dalga feminizm siyasi ve yasal haklarla “kadın sorunu”nun çözülmediğini iddia ederek feminizme daha radikal ve bazen de devrimci bir hal kazandırmıştır. İkinci dalga feministlerin temel amaçları genel hatlarıyla “kamusal alan – özel alan” ayrımlarının ortadan kaldırılması, toplumların ataerkillikten sıyrılması, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet (sex and gender) ayrımının ortadan kaldırılması şeklindedir.

Kamusal alan ve özel alan ayrımı, “siyasi” denince anlaşılacak olanın, siyasetin özel hayata değil kamusal alana yerleştirilmesidir. Partiler, seçimler ve kamusal tartışmalar “kamusal alan” içinde gerçekleşen olaylar olunca aile hayatı, kişisel ilişkiler “özel hayatın” bir parçası, dolayısıyla

“gayri siyasi” olarak algılanmıştır. Ancak modern feministler siyasetin “her yerdeliği”ne, bütün sosyal gruplar içinde gerçekleşen bir etkinlik olduğuna inandıkları için bu ayrıma karşıdırlar. Özellikle Kate Millett’in “kişisel olan siyasaldır” (personel is politic) sözünü referans alarak bu ayrımın ortadan kalkması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Ataerkillik, feministlerin kadın ve erkek arasındaki güç ilişkisini anlatmak için kullandıkları bir kavramdır. Bu kavramın anlamı “babanın yönetimi” olduğu ve aile içindeki koca-baba üstünlüğüne tekabül ettiği için radikal feministler tarafından ortadan kaldırılması gereken bir durum olduğu görüşü ileri sürülmüştür. Çünkü feministlere göre aile içindeki ataerkillik rolü sadece aile içinde sınırlı kalmayıp kamusal alana da sirayet etmiş ve eğitim, iş, siyaset gibi alanlarda da erkek hâkimiyetine yol açmıştır. Bu durumun ise toplumun yarısı olan kadınların diğer yarısı olan erkeklerin egemenliğine girmelerine sebep olduğu düşünülmüştür.

Feministler cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında keskin bir çizgi çizerek biyolojinin bir kader olduğu fikrine meydan okumuşlardır. Muhafazakârlara göre kadın biyolojisi gereği erkekten daha zayıf, fiziksel olarak daha güçsüz olduğu için ve doğurganlık özelliğinden dolayı kadına biçilen rol ev içerisi ve annelik rolüdür. Zira muhafazakâr zihniyet kamusal alanı erkek egemen alan olarak kabul eder. Bu bakış açısı radikal feministlere göre toplumsal cinsiyetçi düşüncenin kadına rol biçmek ve kadını özel alana kapatmak için kullandığı bir argümandır. Çünkü toplumsal cinsiyet kültürel bir kavramdır. Bu kavram toplum tarafından erkek ve kadına biçilen rolleri çağırıştırır (Heywood, 2007: 297). Bu yüzden feministler toplumsal cinsiyeti reddederek bunu erkeklerin kadının cinsi özelliklerini manipüle ederek kadınları, toplumun ve siyasanın arkaik yapıları olarak göstermek için kullandıkları bir argüman olarak görürler.

Yukarıda feminizm çerçevesinde anlatıldığı gibi kadın hareketleri, kadınların kendilerine yüklenen rol kalıplarına, yaşam tarzına ve kadınların erkek zihninde inşa edilmiş belli başlı kalıplar çerçevesinde erkeklerin kadınları şekillendirmesine bir başkaldırı olarak ortaya çıkmıştır. Bu başkaldırı tesadüfi bir olay olmayıp toplumun yapısal ve kurumsal değişimler geçirmesiyle, eşitlik, özgürlük, insan hakları gibi kavramların toplumun genel değerleri olarak kabul edilmesiyle doğrudan ilişkilidir. Fransız İhtilali dönüşümün ilk somut adımıdır. Çünkü bu ihtilal ile “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” yayınlanmış, kişi hak ve özgürlükleri güvence altına alınmıştır. Fransız Devrimi’ndeki halk ayaklanmalarında, Bastille ve Versailles yürüyüşleri yaşanmış, siyasal kulüpler kurulmuş ve her alanda çeşitli kesimlerden kadınlar, devrime destek vermiş ve devrimin simgesi olan “eşitlik, özgürlük, kardeşlik” sloganlarına sarılarak kendileri için de hak talep etmişlerdir. Ancak güvence altına alınan bu hak ve özgürlüklerin “erkeklerle” hitap etmesi ve bildirideki “eşitlik” kavramının kadınları göz ardı etmesi kadınların kitlesel olarak ilk kez tarih sahnesine çıkmalarına zemin hazırlamıştır. Keza Rousseau’nun “genel irade” kavramı da erkekler için geçerli bir durumdur. Yani Fransız Devrimi de cinsler arası ikiliği sürdürmüştür (Çakır, 1996: 19).

Fransız İhtilali ile başlayan ve tüm dünyaya dalga dalga yayılan feminist hareketler etkisini,

Osmanlı toplumunda da göstermiştir. Zira feminizm modernleşme ile paralellik gösteren bir olgudur. Osmanlı Devleti'nin de modernleşme sürecini yaşarken bu dalgadan bir şekilde etkilenmesi kaçınılmazdır.

3.2. Osmanlı'nın Son Dönem Kadın Hareketleri:

Tanzimat'a kadar karanlık bir dönem yaşayan Osmanlı kadınları, ülkedeki gelişmelere paralel olarak mevcudiyetlerini II. Meşrutiyetle göstermeye başlamışlardır. Tabii Tanzimat ile birlikte de bazı değişiklikler yapılmıştır. Tanzimat döneminde kızlar için okullar açılmaya başlanmış, arazi kanunlarında yapılan değişikliklerle ölen babanın mülkünden kız evlatlara da pay verildiği gibi, cariyelik sistemine de son verilmiş ve evlenen kızlardan alınan "gelinlik vergisi" kaldırılmıştır (Altındal, 1994:181).

Geleneksel temeller üzerine kurulu Osmanlı Devleti'nin modernleşmesine öncülük edecek yapısal değişimler özellikle II. Meşrutiyet döneminde gündeme gelmiştir. Modernleşme sadece siyasal yapıda değil, toplumun yeniden yapılanmasında da belirleyici olmuştur. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti siyasal, sosyal, ekonomik alanlarda, eğitim ve hukuk alanında, Batı'ya ayak uydurma ve ilerleme çabasıyla değişimler ve yapısal dönüşümler geçirmiş, bu değişim sürecinden Osmanlı kadını da etkilenmiştir. Eğitim, hukuk, ekonomi gibi toplumun yeniden yapılandırılmasında belirleyici olan faktörler, kadının toplumdaki konumunu da belirlemiştir. Yani Osmanlı kadınının konumu modernleşme ile paralellik göstermiştir. Yaşanan değişimler, o zamana dek sadece ev içinde anne ve eş rolleriyle sınırlanmış olan kadına da sirayet etmiş, kadın toplumsal yaşamda farklı statüler kazanmak için taleplerde bulunmaya başlamıştır (Çakır, 1996: 22).

Osmanlı kadınlarının kendilerini ifade etmeleri, tanıtılmaları ilk kez basın kanalıyla, kadın dergileri aracılığıyla gerçekleşmiştir. Kadın dergileri her kesimden kadının yazma ürkekliğini, çekimsizliğini gidermede ve kadınların taleplerini iletmede önemli işlevler görmüştür. Bu dergilerden ilki 1869'da Terakki-i Muhadderat adıyla çıkan dergidir. Daha sonra farklı tarihlerde farklı isimlerde birçok dergi çıkmıştır. 1 Ağustos 1895'te başyazarı ve yazı kadrosunun tamamına yakını kadın olan Hanımlara Mahsus Gazete bu yayınlar arasında önemli bir yere sahiptir. Bu derginin en önemli özelliği 13 yıl boyunca (1895-1908) toplam 604 sayı olarak çıkan en uzun süreli kadın dergisi olmasıdır (Çakır, 1996: 27). Ayrıca ilk Türk kadın roman yazarı sayılan ve ünlü tarihçi Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı olan Fatma Aliye'nin bu dergide yazması da dergiyi önemli hale getirmiştir. Zihnioglu'na göre (2003: 44) eğer Osmanlı feminizmi adı altında bir düşünsel ve eylemsel etkinlikten söz edilebiliyorsa, bu oluşumun en önemli düşünürü Fatma Aliye'dir.

Bu derginin yayın amacını açıkladığı ilk sayıda özellikle "nesil yetiştiriciliği" rolünden dolayı kadınların geliştirilmesi, eğitilmesi, yükseltilmesi gerektiği vurgulanmış, kadının içinde bulunduğu toplumla arasında bağlantı kurulmuştur. Kurulan bağlantıya göre bir kavim ailelerin

bileşimiyle mümkündür. Ailede bir erkek ilim öğrenirse ve kadın bundan mahrum bırakılırsa o aile birlikteliği uzun sürmez. Ayrıca kadın ne kadar bilgili olursa onun ağız-ı terbiyesinde büyüyecek çocuk da o kadar âli terbiye ve eğitim görür. Çünkü çocuk ileride mensubu olduğu kavmin terakkisi ve saadeti için çalışacaktır (Çakır, 1996: 28). Burada dikkat edilmesi gereken husus kadınların talep ettikleri hakları, yine erkek egemen toplumun zihniyetiyle talep etmeleridir. Yani kadınlara erkekler tarafından biçilen rol, zaten ev içerisi olup, çocuk büyütme, ev işleriyle uğraşmak gibi kamusal alana dahil olmayan alanlardan ibarettir. Kadınların kendileri için istedikleri haklar, kamusal alanda “kadın” olarak kendilerine başkaları tarafından görev yüklenmeden var olmak yerine yine erkek egemenliğini devam ettirecek haklardır. Zaten Birinci Dalga Feminizminin en büyük sıkıntılarından biri de bu olmuştur.

Hanımlara Mahsus Gazete'nin sadece iyi anne, iyi eş rolünü benimsetmeye çalıştığını söylemek doğru değildir. Dergideki yazılarında bazı kadın yazarlar “toplumsal cinsiyet” düşüncesindeki bazı kişilerin kadınlara atfedilen bu kimliklerini reddetmiş, konularını sorgulayarak kendilerini erkeklerle kıyaslamışlardır. Bu sorgulamaya ilk örnek, ilk kadın romancı olan Fatma Aliye tarafından verilmiştir. Fatma Aliye için kadının gelişiminde engel teşkil eden etkenlerden en önemlisi erkeklerdir ve bu durum medeni ülkelerde de aynı şekildedir.

Fatma Aliye, batılı bazı kadın ve erkek seyyah ve yazarların Osmanlı kadınlarına ilişkin önyargılı, aşağılayıcı ve şarkiyatçı tutumlarına karşı çıkıp onların anlayış ve kavrayıştan yoksun olduklarını alaycı bir tutumla dile getirmiştir. Aliye, Osmanlı kadınlarının durduğu noktayı savunarak, özgüvenin ve kimliğin yitirilmesine izin vermemiştir. Ayrıca Aliye incelemelerinde İslamiyet'in tarih boyunca çok sayıda şeyhe (kadın şeyh) ve muallime ortaya çıkardığını saptayarak yabancıların bu konudaki kanaatlerini çürütmeye çalışmıştır (Zihnioğlu, 2003: 48-49). Ancak Müslüman kadınların da kendi tarihlerini bilmediğini vurgulamıştır. Hatta Aliye yaptığı araştırmalarda Müslüman kadınların başarılarını görünce kendi de şaşırmıştır. Meşahir-i Nisvan-ı İslam (Ünlü İslam Kadınları) kitabında geçmiş dönemde yaşamış İslam kadınlarının başarılarından örnekler vermiş, kadınların kendi tarihlerini araştırmaları gerektiği konusuna vurgu yapmıştır (Çakır, 1996: 29).

Kadınlığın değersizleştirilmesine karşı ideolojik mücadelede Fatma Aliye'den daha keskin bir çizgiyi tutan, Osmanlı kadınlarının toplumun en yüksek mevkilerinde bulunduğunu ileri süren ve kadınlara kadınlık gururunu aşılama isteyen bir diğer kişi Fatma Aliye'nin kız kardeşi Emine Semiyedir. Semiyeye göre kadın ile erkek arasında zekâ bakımından bir fark olmamakla beraber erkekler, kadın hareketlerine karşı “baskıcı çevreleri” oluşturmuş ve bazı iltifatlarla kadınları uyutup, kadınların dirilmelerine engel olmuşlardır (Zihnioğlu, 2003: 49). Kadın hareketini başlatan bu isimler dönemin önde gelen aydınlarının ve bürokratlarının çocukları olduğu için, bu sayede aldıkları yüksek eğitim ve dönemin kadınlarının okuma yazma oranındaki düşüklük göz önünde bulundurulduğunda, bu kadın hareketlerinin daha sonraki akımlara ancak öncü olacağı söylenebilir. Ayrıca II. Abdülhamit'in basın üzerinde uyguladığı

yoğun sansür düşünüldüğünde ve kadın yazarlar Aliye ve Semiye kardeşlerin de Abdülhamit'e yakın biri olan Ahmet Cevdet Paşa'nın kızları olduğu dikkate alındığında, bu kadın yazarlar ve gazeteler devrin hâkim siyasal kültürünü yansıtırken; Nakiye Hanım gibi Namık Kemal hayranı ihtilalci bir kadının da söz konusu dergide yazması derginin tekil bir siyasal çizgide olmadığını, farklı düşünen kadınların "kadınlık mücadelesi" ortak paydasında buluşabildiklerini göstermektedir (Zihnioğlu, 2003: 50).

Yukarıda da değinildiği gibi Osmanlı kadınlarının kendilerini ifade etmeleri, tanıtılmaları ilk kez basın kanalıyla, kadın dergileri aracılığıyla mümkün iken, kadınların ilk kez bir araya gelerek örgütlenmeleri de yardım dernekleri sayesinde gerçekleşmiştir. Kadın dergileri kadınların kendilerini birey olarak ifade etmelerini sağlarken, kurulan dernekler bu bireysel talepleri örgütlü birliklere dönüştürmüştür.

Kadınların daha sonraki hak mücadelesinde ve sorunların çözümünde kazanılan deneyimle önemli işlevler gören derneklerden önemlileri, 1898'de Selanik'te Emine Semiye'nin kurduğu Şefkat-i Nisvan, yine Selanik'te 1908'de kurulan Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyeti-i Hayriyesi dernekleridir. Tüm Osmanlı kadınlarına açık olan Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyeti-i Hayriyesi derneğinin amacı kimsesiz kadınlara ve onların çocuklarına yardım etmektir (Çakır, 1996: 43). Bu dernekler yardım amaçlı derneklerdir. Aynı zamanda II. Meşrutiyet ile birlikte yardımın ötesinde kadının eğitime önem veren, çalışabileceği iş yerleri açmayı amaçlayan ve böylelikle kadının geçim sorununa çözüm arayan dernekler kurulmuştur. Ayrıca kadınların kamusal alana çıktıklarında erkeklerden bazı konularda eksik kalmalarını engelleyecek "kültür amaçlı dernekler", ülke sorunlarına çözüm bulmayı amaçlayan dernekler, feminist kadın dernekleri, ülke savunmasına yönelik kadın dernekleri, kadınların siyasal partiler kurmalarını amaçlayan dernekler de kurulmuştur (Çakır, 1996: 50-78).

Kadın hareketlerinin özellikle II. Meşrutiyetle birlikte yoğunlaşmasının en önemli sebebi, II. Meşrutiyet'in öngördüğü siyasal modernleşme, cemaatten cemiyete, mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçişle tarifini bulan yeni bir siyasal-kamusal alan anlayışı ve onun aktörü olacak "vatandaş"ın oluşumunda kadınların kendilerine pay çıkarmasıdır. Çünkü II. Meşrutiyetle bir dizi düzenleme yapılmış ve yeni siyasal özne olan vatandaş ile devlet arasındaki hukuksal - siyasal ilişkiler belirlenmiş, devlet kendi "makbul vatandaş"ını (Üstel, 2014: 27) yetiştirmek amacıyla bir dizi çalışma başlatmıştır. Artık kadınlar da kamusal alanın bir parçası sayıldığına göre bu makbul vatandaş kadınları da kapsamaktadır ve Osmanlı'dan Türkiye'ye paralellik gösteren modernleşme sürecinde kadınlar devlet eliyle modernleşmenin bir "meta"sı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

II. Meşrutiyetin "yeni toplum - yeni insan" projesi, kadınları modern bir toplumsal özne olarak düşünmüş ve bu bağlamda tasarlamıştır. Tabi kadın hareketleri çok farklı amaçlar için, gerçek bir adalet, özgürlük için ortaya çıkmış olsa da modernleşmeyi aydın-bürokrasi-ordu eliyle tepeden inmece bir şekilde yapan Osmanlı ve akabinde Türkiye Cumhuriyeti, kadınların

bu taleplerini de kendi makbul vatandaşını yetiştirmek amacıyla siyasi sistemden çok farklı “çıktılar” olarak yine kadınların hizmetine sunacaktır.

II. Meşrutiyet dönemi, “toplum mühendisliği”ni üstlenen ordu-aydın-bürokrasi üçlüsünün, okula giden kız çocuklarının hem biyolojik üreticiler olarak, hem de ulusal topluluğun ideolojik yeniden üretiminde temel aktör ve kültürün aktarıcısı olarak taşıdıkları önemin farkına varmaya başladıkları dönemdir. Bu farkındalık kadınlara ve kadınlığa ilişkin yeni rol modellerin geliştirilmesini de beraberinde getirmiştir. Söz konusu rol modellerin benimsetilmesi için ise en kolay yol olan zorunlu ilköğretim dersleri seçilmiş ve bu derslerde vatandaşların “istenilen kalıplarda şekillendirilmesi” amaçlanmıştır. Kız çocuklarına daha ilkokulda beklenen toplumsal cinsiyet rolleriyle uyumlu biçimde “Malumat-ı Medeniye”, “Kızlara Mahsus Terbiye-i Ahlakiye ve Medeniye” (Üstel, 2014:112-113) gibi dersler verilmiştir.

II. Meşrutiyet dönemi ile başlayan ve akabinde devam eden süreçte birçok kadın hareketi, kadın örgütleri, kadın haklarını savunan sivil toplum örgütleri, kadın haklarını savunan siyasi partiler kurulmuş ve kadınlar siyasi sistemin bir öznesi olarak kamusal alanda var olmak istemişlerdir. Ancak bu başkaldırının kendiyi çelişen tarafı, kadınların bu isteklerini yerine getirmek için erkek egemen toplumun zihniyetiyle hareket etmeleridir. Örneğin kadınlar eğitim istediklerinde bunu erkeklerin olduğu her alanda kendilerine de yol açmak için istemeleri gerekirken, daha mutlu bir aile, çocuklarına daha iyi bir gelecek hazırlamak ve çocuklarını eğitmek için istemişlerdir. Yani kadınlar, erkeklerin kendilerine yükledikleri ev içi, anne, çocuk bakıcılığı rollerini kabul etmişlerdir.

Kısacası devlet, eğitim yoluyla kadın erkek arası ilişkileri düzenleyerek kamusal alanın işlevsel temelli hiyerarşik örgütlenmesini özel alana taşıyarak toplumsal cinsiyetçi bir işbölümü sağlamıştır. Oysa bu durum feminizmin mantığına aykırı bir durumdur. En azından ikinci dalga feminizmin karşı çıktığı durum tam olarak budur. Yani ikinci dalga feministler kadınlara biçilen bu rollere karşı çıkmışlar, kadınların toplumun arkaik bir unsuru olmasını reddetmişlerdir.

4. SONUÇ

Türk modernleşme tarihinde kadın hareketleri Cumhuriyet ile değil Osmanlı'nın modern devletlere ayak uydurma çabaları ile başlamıştır. Dünyadaki değişmişleri örnek almak zorunda kalan ve uygulayan Osmanlı, halkın taleplerine cevap vermeye çalışmıştır. Halkın neredeyse yarısını oluşturan kadınlar da değişimin sirayet ettiği bir gruptur. Bu yüzden kadınlar, dünyada yayılan kadın hareketlerinden etkilendikleri gibi, siyasi sisteme aktif bir şekilde katılmaya başlamış ve bazı haklar talep etmişlerdir. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da devam etmiş, kadınlar siyasi sisteme “bir şekilde” dâhil edilmişlerdir. Osmanlı ve Türk modernleşmesi kesinlikle birbirinden bağımsız düşünülecek bir durum değildir. Bu yüzden modernleşme sorunu ve dolayısıyla kadın hareketleri sorunu Osmanlıdan Türkiye'ye tevarüs eden bir konudur. Kadın hareketleri her iki dönemde de hak ve özgürlükler elde etmek amacıyla

ortaya çıkmış ancak gerek Osmanlı gerekse de Cumhuriyet döneminde belirli dalgalanmalarla birlikte erkek egemen zihniyetin baskınlığı sürmüştür. Kuşkusuz bu durumda, Cumhuriyetin, Osmanlıdan keskin bir kopuştan ziyade, Osmanlı ile bir süreklilik ilişkisinin olmasının payı büyüktür.

5. KAYNAKÇA

- ALTHUSSER, Louis (2008), Yeniden-Üretim Üzerine, Çev. A. Işık Ergüden, Alp Tümertekin, İstanbul: İthaki Yayınları.
- ALTINDAL, Meral (1994), Osmanlıda Kadın, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- AMİN, Samir (2006), Modernite Demokrasi ve Din, Çev. Fikret Başkaya, Uğur Günsür, Güven Öztürk, Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı.
- BARADAT, Leon P. (2012), Siyasal İdeolojiler, Çev. Abdurrahman Aydın, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- BELGE, Murat (2012), Militarist Modernleşme, İstanbul: İletişim Yayınları,
- BERİŞ, Hamit Emrah (2008), “Moderniteden Postmoderniteye”, Siyaset, Ed. Mümtaz Türköne, Ankara: Lotus Yayınları, 9. Baskı, s.484-520.
- ÇAKIR, Serpil (1996), Osmanlı Kadın Hareketi, İstanbul: Metis Yayınları.
- GÖLE, Nilüfer (2002), “Batıcı Siyasi Düşüncenin Karakteristikleri ve Evreleri”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık, Cilt 3, İstanbul: İletişim Yayınları, s.56-67.
- HEYWOOD, Andrew (2007), Siyasi İdeolojiler, Çev. Özgür Tüfekçi, Ankara: Adres Yayınları.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent (2010), Türk Siyasetinin Yapısal Analizi 1, İstanbul: Agora Yayınları.
- TUNA, Muammer, Hasan ŞEN, Zafer DURDU (2011), Modern Toplumun İnşası, Ankara: Detay Yayıncılık.
- ÜSTEL, Füsun (2014), Makbul Vatandaşın Peşinde, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ZİHNİOĞLU, Yaprak (2003), Kadınsız İnkılap, İstanbul: Metis Yayınları.

